

Heinz Paetzold

Die Realität der symbolischen Formen:

Die Kulturphilosophie Ernst Cassirers im Kontext

Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1994, XVIII + 189 str.

Filozof Heinz Paetzold pripada vojnemu letniku 1941, doktorsko promocijo in habilitacijo iz filozofije pa je opravil v sedemdesetih letih. Predaval je v Hamburgu in Amsterdamu, kjer je svoje mesto gostujočega profesorja spremenil v stalno; od leta 1992 vodi teoretski oddelek Akademije Jana Van Eycka, pred kratkim pa je leto dni gostoval na tokijski univerzi. V Sloveniji njegovo delo dobro in sproti poznamo, saj je že od prvih mednarodnih kolokvijev Slovenskega društva za estetiko naš reden gost. Knjige, ki jih je objavil od leta 1974 do danes, so bile v filozofskih in estetskih krogih vse po vrsti sprejete kot dogodek, in vse so doživele tudi prevode v tuje jezike. Njegova dela pokrivajo širok spekter, saj piše o estetiki (*Neomarksistična estetika* 1974, *Estetika nove moderne* 1990), nemški idealistični filozofiji (*Estetika nemškega idealizma*), modernizmu in postmodernizmu (*Profili estetike v postmoderni*), umetniških (zlasti likovnih) gibanjih, sega na širše področje krize kulture in civilizacije, razvija neomarksistične in (čeprav se sam s tem izrazom verjetno ne bi strinjal) postmarksistične pristope, in, ne nazadnje, obuja v teoretsko življenje prezrte probleme in zanemarjene avtorje.

Pri slednjem je bil njegov prvi veliki uspeh Baumgarten, ki je v Nemčiji in drugod vse do njegove izdaje »Filozofskih meditacij o pesništvu« (izvirnik je izšel v latinščini in 250 let čakal na nemško izdajo) veljal le za sistematika Wolffovega sholastičnega racionalizma, ki si je izmi-

slil naziv nove filozofske discipline – estetik. Paetzoldova predstavitev filozofsko-estetskih razsežnosti je prišla na dan prav v času, ko se je znova začelo brskanje po osemnajstem stoletju. Triado stari vek – srednji vek – novi vek je skoraj povsem zamenjala dvojica modernizem – postmodernizem, in začetki modernizma naj bi segali v osemnajsto stoletje. V taki intelektualni klimi je Baumgarten, stoletja v senci Kanta, Schellinga in Hegla, prav v Paetzoldovi interpretaciji končno uspel najti svoje bralce. Paetzold je našo pozornost obrnil k estetskemu kot čutnemu, lepemu in umetniškemu hkrati, in k Baumgartnovi prvotni zasnovi estetike kot discipline, ki se ukvarja z govoric, v katerem izražanje čutnega dosega pesniškost in lepoto z mojstritvijo jasne nerazločnosti do popolnosti.

Leta 1993 je avtor izdal Uvod k Ernstu Cassirerju, lani pa še knjigo o kulturni filozofiji Ernsta Cassirerja. Ali je s Cassirerjem kaj podobnega kot z Baumgartnom?

Ernst Cassirer (1874 – 1945) se je rodil v Wrocławu, ki je bil tedaj še nemški Breslau. Študiral je med drugim tudi v Marburgu pri Hermannu Cohenu in z njim tudi kasneje sodeloval, tako da ga običajno navajajo kot učenca neokantovske marburške šole. Bil je profesor in končno rektor hamburške univerze, na kateri je mnogo kasneje (1978) kot privatni docent začel svojo kariero tudi Heinz Paetzold. Kot Žid pa je moral svoje mesto po tem, ko se je Hitler leta 1933 dokopal do oblasti,

zapustiti. Sprva je bil v Oxfordu in nato v Goteborgu, leta 1941 pa je odšel v Združene države Amerike in do smrti predaval na Yaleu in Kolumbiji.

Pisal je o znanstvenih temeljih Leibnizovega sistema (1902), o problemu spoznanja v filozofiji in znanosti novega časa (1906 – 1920), o Einsteinovi teoriji relativnosti (1921), in leta 1910 izdal svoje prvo sistematično delo *Pojem substance in pojem funkcije (Substanzbegriff und Funktionsbegriff. Untersuchungen über die Grundlagen der Erkenntniskritik)*. *Filozofijo simbolnih form* je v treh delih (I. Jezik, II. Mitsko mišljenje, III. Fenomenologija spoznanja) objavil v letih 1923, 1925 in 1929, in s tem predstavil svoje življenjsko delo. Označil ga je kot poskus, da bi se raziskovanje, usmerjeno k strukturi matematičnega in naravoznanstvenega mišljenja, ki ga je predstavil v zgodnjem delu o pojmu substance in pojmu funkcije, izkazalo tudi pri obdelavi problemov duhovnih znanosti. Pri tem je kmalu ugotovil, da običajna (neo)kantovska omejitve na znanstveno spoznanje sveta za tako podjetje ni zadostna, in da se je treba kritično lotiti tudi drugih duhovnih oblik z njihovo svojevrstnostjo. V emigraciji je objavil *Esej o človeku* (1944), ki je neke vrste povzetek filozofije simbolnih form, po smrti pa je izšel še *Mit o državi* (1946), s katerim je skušal znotraj lastne filozofije najti odgovor na vprašanje vseh nemških intelektualcev tega časa: kako je bilo mogoče, kar se je zgodilo. Njegovo delo je bilo sprva v Ameriki še kar vplivno (Susan Langer, na primer, naj bi se navdihovala pri njem), vendar ga je kasneje prekrila pozaba.

Heinz Paetzold dobro pozna zgodovinske metode pozabe v filozofiji, saj se je z njimi srečal že pri Baumgartnu: vsi te navajajo, nihče te več ne bere. Pravzaprav te morebiti še kdo vzame v roke, toda iz izključno antikvarnih razlogov, da bi te

umestil v pretekli čas, kamor spadaš. Vprašanje, s katerim se torej začne povratek nekega misleca v živo filozofijo, je: kaj nam lahko pove aktualnega. Vendar to samo po sebi ni zadosti, da bi bilo vredno nek opus privleči na dan v celoti, to je samo vaba, ki nas pritegne k bistvenemu – potem ko smo si neko prezrto misel približali, ker se nam je v njej zasvetilo nekaj nam samim sorodnega in zanimivega, si jo moramo rekonstruirati v njeni celostnosti, ji odmeriti sodobni kontekst in najti lestvico poslušanja za tiste tone, ki so bili pri prvem, povsem aktualistično zainteresiranem pogledu v ozadju. Tako je Heinz Paetzold tudi strukturiral *Realnost simbolnih form*. V prvem delu, ki nosi naslov *Premise*, povzema Cassirerjevo tridelno filozofijo simbolnih form. V drugem delu postavlja to filozofijo v duhovnozgodovinski kontekst novega razvoja semiotike, filozofske antropologije (Max Scheler, Arnold Gehlen in drugi) teorije likovnih umetnosti (Nelson Goodman), teorije simbolnega pri Lukacsu in Blochu in dialektike razsvetljenstva pri Horkheimerju in Adornu. V tretjem delu pridejo seveda na vrsto sklepi.

Prvi del podčrtava zlasti dve Cassirerjevi ugotovitvi. Prva je, da so simbolne forme človeški organi pri orientaciji v dejanskosti, in če so zmožnosti simboliziranja okrnjene ali razvrednotene, prihaja do pomembnih zaznavnih in dejanskih mankov. Druga ugotavlja, da samo in šele celota simbolnih form pove, kaj je dejanskost v celoti, in s tem sega preko zgolj znanstvenega spoznavnega polja.

Pri postavljanju Cassirerjeva v kontekst, ki se pogosto izkaže za prevetritev konteksta samega s pomočjo filozofije simbolnih form, Paetzold pride do ugotovitve, da je filozofija sploh možna le v okviru določene semiotike, hkrati pa tak nastavek navezuje sodobno semiotiko na temeljne filozofske probleme. Z estetskega vidika je

seveda pomenljivo soočenje s filozofsko antropologijo schelerjanskega tipa (pri nas je o Maxu Schelerju predaval in pisal dr. Vojan Rus), ki je hotela tudi sama biti podlaga filozofije – prva filozofija: »Filozofija, ki jemlje v zakup dosežke filozofske antropologije, mora biti sposobna dati tudi odgovor na problem estetike.« (str. 77) Prav zato Goodmanov obrat, da ne zadošča več esencialistično spraševanje »Kaj je umetnost?«, ampak se je treba vprašati »Kdaj je umetnost?«, ni zadosten. Prvotno vprašanje filozofske estetike je pojasnitev uganke estetske izkušnje same, ki kot ena od simbolnih ne leži na isti ravni kot drugi tipi simbolnega razumevanja. Posebnost estetske simbolne forme je v tem, da sam simbolni lik postane problem. Če posebnost umetnosti vmeščamo v mrežo kulturnih simbolnih form, ugotovimo, da je Lukács zapopadel simbolno strukturo estetske izkušnje kot konstitutivno sestavino človeške generične zavesti, medtem ko je Bloch poudarjal subverzivni moment estetskega izkustva, ki se izraža v simbolizaciji utopičnega in meče luč na razpoke na fasadah realnosti. Še posebej pomembno pa je soočenje *Mita o državi* in *Dialektike razsvetljenstva*, saj

deli, pisani v »trenutku nevarnosti« in po tej plati tudi filozofsko-avtobiografski, govorita o tem, da v času izjemne krize zapopadenje te krize mora najti simbolno formo, ki vodi k re(kon)stituciji sveta, in z njo povezati bližino in daljavo, zvezanost s svetom in distanco do njega. Prav to pa je simbolno šifrirano v estetski izkušnji. Ko bi sklep o Paetzoldovi renesansi Cassirerja morali narediti sami, bi rekli, da je trem delom *Filozofije simbolnih form* dodal kontekst filozofije estetske izkušnje, in s tem za današnjo rabo utemeljil estetiko kot (ali si kdo upa reči prvo?) filozofijo. Sam je v sklepu podčrtal dve krucialni vprašanji: razrešiti uganke estetske izkušnje, in odgovoriti, kaj je umetnost. Po njegovem prepričanju konceptualna umetnost dvajsetega stoletja, ki sega od Apollinaira preko klasične moderne (de Stijl, Bauhaus, konstruktivizem) do sodobnosti (Schweppenhauser), daje prave komponente za odgovor na drugo vprašanje. Najboljši zaključek je torej še vedno lastna Cassirerjeva misel iz *Eseja o človeku*: »Človek ni *animal rationale*, ampak *animal symbolicum*.«

Lev Kreft